DISSERTATIO IVRIDICA
DE
LEGVM
CIVILIVM ET NATVRALIVM
NATVRA

QVAM

ILLVSTRIS ICTORVM ORDINIS CONCESSV

IN INCLYTA ACADEM. LIPSIENSI

D. XXIII. SEPT. A. CIↃ IↃCC XLIII.

DEFENDET

PRAESIDE

DN. D. FERDINANDO AVGVSTO HOMMELIO

INST. P.P.O. ET FAC. IVRID. IN ACAD. LIPS.
ASSESSORE

PARENTE SVO OMNI PIETATE COLENDO

AVCTOR

CAROLVS FERDINANDVS HOMMELIVS

LIPSIENS.

LIPSIAE

EX OFFICINA LANGENHEMIANA.

Biblioteca Nazionale

Digitized by Google

Si quis eſt, cui haec diſputatio noſtra parum ſubtiliter et eleganter ſcripta eſſe videatur, is ſi conſentientium, numero delectatur, et noſtram ad iudicium ſuum adſcribat ſententiam. Quid enim expectari in breuiſſima hac praeter fugientis temporis mora, ab homine in diſciplina legum nimium profecto haud verſato inexercitatoue, niſi leuiſſimum potuit? aut quid ab eo flagitari? qui, cum ipſe omnium de hoc minime cogitaret, tum maxime, et quantum id quidem acceleratiſſime fieri poterat, ſcribere cogeretur. Cum autem in hac, quam ingredimur, diſputatione de legibus, et nos iuris naturalis exaudire vocem, et quasdam proferre philoſophorum rationes opporteret;

Digitized by Google

teret; video et aliam reprehenſionem ſupereſſe, in quam incurrere poſſimus. Dicent enim vituperabile in iuris ſtudioſo hoc videri, quod in plurimis locis rationibus magis, quam legum et ICtorum auctoritatibus diſputet; quorum tamen aſpernor vituperium merito, cum, qui ita ſentiunt, non intelligant profecto, quam Iurisprudentiae bene prouiſis et exploratis principiis opus ſit; neque ea adſequantur, quae apud Ciceronem ſcripta ſunt; qui in libris iisdem de Legibus, non a praetoris edicto, neque a XII. Tabulis, ſed penitus ex intima philoſophia hauriendam iuris diſciplinam eſſe pronuntiat. Eſt enim haec res vtique magna et iurisconſultorum etiam ſtudio laboribusque digna, quanquam a nobis quod libenter fatemur, indignius et feſtinantius pertractata. Quapropter illorum opprobria, etſi ea bene praeſentio, non ita tamen me commouent, vt a propoſito recedam, et eo tempore inprimis, quo a tergo quaedam neceſſitas inſtat, mihique ſcribenti calcaria addit, nihilo minus exponam de Legibus. Illud enim eo tempore fieri, quo mihi legendis conſulendisque libris locus non dabatur, conſultius eſſe arbitratus ſum, quam aliquid de ſtillicidiorum ac de parietum iure ieiunius fortaſſe ac leuius ſcribere. Sed vereor merito vt ineptus videri haberique poſſim, ſi ego ad exitum tantopere properans, tam

longum

longum tempus oberrem in limine. Quare pedem ad rem propoſitam proferamus, et a ſignificatione verbi, et legis apta definitione ordiamur.

§. I.

Non intelligimus autem omnem ſuperioris voluntatem, aut qualemcunque morum actionumque normam, vt pactiones, pactionumque conditiones, aut Theologorum illum νόμον, cui gratia contra nominatur, aut ſi quaedam praeterea aliae adhuc huius verbi notae reperiuntur, eas hoc nomine comprehendamus.

§. II.

Neque vero etiam de iis Legibus diſputamus, quos arctiori ac ſpecialiori ſignificatu, Imperator Iuſtinianus in inſtitutionum ſuarum initio dicit, eas eſſe, quas populus Romanus ſenatorio magiſtratu interrogante conſtituit: ſed legem generatim eam praeſcriptionem finimus, ad quam tanquam ad regulam quandam a ſuperiore traditam, ciues vitam ſuam ſuosque mores dirigere tenentur.

§. III.

Ex qua definitione ſtatim intelligitur quantum leges a pactis disiunctae ſint. Illae enim potentiorem qui praecipiat, et ſubmiſſiorem, qui huius iuſ-

Digitized by Google

ſui pareat; haec vero, vt pares illi ſint, qui paciſcuntur, volunt.

§. IIII.

Cum vero illi, qui in republica dominantur, homines ſint, qui quouis temporis puncto fere aliquid, et ſaepe peruerſa volunt, non poteſt perſpicuum eſſe nemini, non quamcumque principis voluntatem, non omnem praeſcriptionem legem eſſe. Multa enim earum, quae ſummi iſti in republica principes fieri cupiunt, aut ita ſunt comparata, vt nullae leges ſint, §. *6. Inſt. de I. N.* aut nullae eſſe poſſint.

§. V.

Non enim quodcunque principi placuit, vti ſentire videtur *L. I. Dig. de Conſt. Pr. pr.* legis habet auctoritatem. Etenim Decreta ſatis notum eſt, nullum niſi inter partes ius conſtituere. Conſtitutiones autem ſane quamplurimae et Reſcripta inprimis nunquam Edicti vim et poteſtatem obtinent; niſi Caeſares hoc aut voluerint, adeoque alia ac ſeparata lege ſanxerint; aut leges, et quidem generales vocauerint. Vt illas praetermittam, quae Interlocutiones dicuntur non in commune praeiudicantes *l. 3. C. de Leg. et Conſt. Pr*: *Haec enim omnia non ſunt generalia iura. l. 2. C. eod.* Iis Macrinus certe, Capitolino in Vitellio tradente, Imperator in Iure Ciuili minime imperitus nimium non tribuit, qui omnia Re-

ſcripta

Digitized by Google

ſcripta ſuperiorum Principum tollere ſtatuit, vt iure et legibus, non reſcriptis ageretur, Nefas eſſe dicens: Leges videri Commodi et Caracallae voluntates. Et Baudius Cent. I. Ep. V. adeo Conſtitutiones legum vim conſecutas eſſe non probat, vt ab hoc quod principes, ea quae in quibusdam negotiis ſtatuta ſunt, voluerint aliarum ſimilium quoque cauſſarum fata componere, maxima incommoda in Iurisprudentiam pariter atque in Rempublicam inuecta eſſe ſubinde conqueratur.

§. VI.

Sed voluntates Principum vt diximus, aliae ſunt, quae neque leges ſunt, aliae, quae neque leges eſſe poſſunt. (§. IV.) Nam ipſae quidem leges, anteaquam promulgatae ſunt, neutiquam pro legibus habendae. Eſt enim hoc perquam neceſſarium, vt antea omnia illud principis decretum, quod vim legis conſequi debet, cognitum ſit, et ſignis manifeſtetur perſpicuis *l. 9. C. de L. L.* adeo vt arbitrer ipſas intentiones diuinas pro legibus haberi non poſſe, niſi Deus illas pariter aut in tabulis illis ſanctiſſimis, aut in ipſis cordibus hominum ſcripſiſſet. Lex porro non eſt, *quod ratione non introductum, ſed errore obtentum eſt*, etſi hoc conſuetudo confirmauerit *l. 39. C. de L L. & Conſt.* Neque leges tandem aliquis eas eſſe dixerit, ſi forte principes

principes militibus alimenta praeberi aut ſimile quippiam iubeant. Et haec igitur ſunt, quae ne poſſunt quidem leges eſſe, propterea quod in iis nihil continetur quod ad vitam et mores hominum corrigendos pertinet.

§. VII.

Nemo autem leges condit niſi Superior. (§. III.) Attamen intelligendum non omnes qui ſunt in ſuperiori aut meliori conditione poſiti, legum condendarum ius habere. Imperium enim ſimul habeat qui leges promulgare audet neceſſe eſt, ſitque gladio cinctus, et iuſta inſtructus coercendi puniendique poteſtate. Hinc minae legum toties occurrunt in ſacris litteris; recte enim verbis etiam iuniuntur res eae, quarum vna, ſine altera eſſe nequit. Nam vanae ſunt omnes leges, niſi eas auctoritate ſua tueatur is, qui par ſit contrafacientium cohibendis vindicandisque iniuriis. *Carpz. p. 4. C. 22.* Quae eſt enim alia mens atque conſilium legum, niſi hoc, vt inclinatas ad vitia mortalium animos a conſuetudine peccandi detorqueant, et ad meliorem plagam flectant? Quod autem aliud huic inueterato vitio comparatum remedium niſi iuſta vis? ſine qua neque lex vlla neque ipſa ciuitas ſtare poteſt.

§. VIII.

Quam vero leges firmo tanquam poenarum praeſidio indigeant, et quomodo abſque poenae pro-

Digitized by Google

propoſitae metu nulla lex vigorem retinere poſſit, vel a poſteriori ex eo ſatis cognoſcitur, quod in iis rebus quae ſunt extra humanae ſortis quam poſitae, neque lex humana aliquid vetare vnquam aut iubere poſſit; quoniam ſcilicet homines in iis rebus cogendi puniendique facultate deſtituuntur. Ex quo factum eſt, vt res natura ſua turpes, et eiusmodi quas ipſa illa inſita in animis noſtris ratio damnat, et leges diuinae vetant, nonnunquam ciuiles tamen leges permittant; non approbando quidem et imperando, ſed tantum non puniendo. Adeoque diſſentiunt haec iura nonnunquam inter ſe; quod diſſidium videtur Vlpianus animaduertiſſe, Ius Ciuile non male *in l. 6. Dig. de Iuſt. et Iur.* finiens: quod neque in totum a naturali et gentium recedat, nec per omnia ei ſeruiat. Atque hic ~~fons eſt~~ trium illarum a ſe diſtinctarum obligationum iuris. *L. 95. §. 4. Dig. de Solut.*

§. IX.

Quandoquidem ergo vidimus, non omnem Superiorem leges praeſcribere poſſe, ſed eum ſolum, qui imperium aliquod naturale et facultatem puniendi habeat, nunc ratione contraria, neque eum Semper, qui vim coercendi cogendique in ſua manu habeat, iuſtas leges promulgare, moneamus. Tyrannicorum enim hominum leges iniuſtae et nullae ſunt.

§. X.

Sed partitio legum primaria et antiquiſſima haec eſt, vt alia quaedam ſumma, aliae rurſus adminiculantes ſint et ſecundariae leges. Non enim tantum I) ipſa prima Intentio et ſummum propoſitum Legislatoris, lex dicitur, ſed etiam II) illae reliquae omnes, quae iſtius alterius conſequendae cauſa proponuntur, et quae ſunt quaſi viae quaedam et media, quibus ſummum et extremum illud conſilium perfici ac obtineri poteſt.

§. XI.

Inter has ſecundarias Leges hoc rurſus diſcriminis intercedit, vt modi illi quibus primarium conſilium conſequi poſſumus, aut ſoli ſint, aut non ita ſoli, quin praeterea et alii reperiantur, qui duces ad principem illum et ſupremum reliquarum omnium legum finem eſſe poſſint. In quo ratio poſita eſt, quamobrem res publicas legibus inter ſe moribusque ciuium tantopere diſſidere videamus. Conueniunt enim illae quidem in priori legum genere omnes, ſed differunt in iis legibus, quae neceſſariae ita non ſunt, quin aliae etiam, vti vſus et occaſio poſtulat, atque aliae eſſe poſſint. Rerum autem quae vnice fere ab arbitrio hominum pendent, exempla, multa ſunt et cui vis quidem facile

Digitized by Google

facile obuia. Sic v. c. vt vnum modo ad feram,

- - - *Propriae telluris herum natura nec illum,*
Nec me nec quemquam ſtatuit - - -;

Et quae id generis alia.

§. XII.

Vt autem res nemini obſcura ſit, harum legum diſcrimen exemplo aliquo doceamus. Finge itaque hanc eſſe primariam ac ſummam legem, vt legislator, v. c. DEVS, homines caſte viuere, et abhorrere a furtiua promiſcuaue venere cupiat. Quomodo haec res teneri ac promoueri poteſt? Nullo profecto pacto, quam alia lege lata, qua ius matrimonii caſtum atque legitimum eſſe iubetur. Haec lex adeoque eſt ſecundaria, et quoniam porro ipſa ſola eſt ratio, neque plures excogitari poſſunt, ad prius igitur legum ſecundariarum genus pertinet (§. II.) Cum vero huic nouiſſimae legi, aliarum denuo legum adminiculo opus ſit, deuenimus tandem ad eas, quae variae ac multiplices eſſe poſſunt, nempe ad earum alterum genus. Nam liberum eſt legem ferenti quem modum in iis rebus, quam legem praeſcribere velit; Itaque per Confarreatonem vxor in manus mariti venire, aut qui mos in Batauis viget, nomina ſponſi ſponſaeque in album matrimoniale a Iudice, referri. *Huberus in*

Digitized by Google

Prael. ad Tit. X. l. 1. Inſtit; Senatus Eccleſiaſtici auctoritas et ſacerdotalis benedictio accedere poteſt, aut alia quacunque demum ratione in matrimonium iri.

§. XIII.

Cum vero vtraeque, et ſecundariae et illa prima ratio quae eſt legum reliquarum omnivm fons et cauſſa, leges dicantur, (quae tamen ſi recte attendere velis, mente potius ſunt et cogitatione quam natura ſeparatae) quaenam ſibi earum legis nomen praecipue vindicare poſſit, videamus. Et apud quos quidem Ciceronis Autoritas valet, hi non dubitabunt cum illo, principales leges, ſolas leges nominare, alteras vero e legum ordine mouere. Hic enim legem deſcribens, paſſim hanc ſummam rationem, et ipſam mentem rationemque prudentis eſſe dicit; eamque, cum de Intentione et immutabili conſilio Dei ſummaque naturae regula loquitur, ſeculis omnibus ante natam eſſe, quam ſcripta *lex* alia ulla, aut quam omnino ciuitas conſtituta. Et alio quodam loco legem non vult dici eam, quae ſcripto ſancit quod vult, aut quae humana a ratione proficiſcitur.

§. XIV.

Sed quoniam populariter, quam ex praeſcripto moroſi cuiusdam magiſtri loqui maluimus, reti-

retinendam eſſe illam legis ſignificationem putavimus, quam vulgus probat, illas vero primarias leges, quas Cicero et alii ad rationem inſtituti ſermonis parum ſapienter, ſolas leges vocare maluerunt, Intentiones et ſummam potius legem appellamus.

§. XV.

Si vero ea verbi notatio quae Cicerone placet retinenda fuiſſet, omnes quotquot ſunt, leges ac conſtitutiones humanas, quid? quod ipſas divinas, Forenſes ſcilicet et Caeremoniales, leges nominare nefas eſſet. Neque ullum legislatorem haberemus niſi Deum.

§. XVI.

Quod quidem, ſi cum illo de verbis primum conueniſſemus, veriſſimum foret. Nam illae leges, quae ſunt in republica ab imperantibus latae, non ſunt omnino ſummae. Neque ſuapte natura, tantam vim habent, vt iis ciues neceſſario pareant. Eſt enim lex ſuperior Summi illius Dei, cui ſoli paret natura omnis, et maria obediunt terraeque, cuius Magiſtratus miniſtri tantum atque vicarii nominantur. Non igitur propter eas, ſed propter hanc ſupremam potius legem ſecundariis nos et ſcriptis legibus ſubiicimus. Neque Petrus aliter de iis ſentit,

Prael. ad Tit. X. l. 1. Inſtit.; Senatus Eccleſiaſtici auctoritas et ſacerdotalis benedictio accedere poteſt, aut alia quacunque demum ratione in matrimonium iri.

§. XIII.

Cum vero vtraeque, et ſecundariae et illa prima ratio quae eſt legum reliquarum omnivm fons et cauſſa, leges dicantur, (quae tamen ſi recte attendere velis, mente potius ſunt et cogitatione quam natura ſeparatae) quaenam ſibi earum legis nomen praecipue vindicare poſſit, videamus. Et apud quos quidem Ciceronis Autoritas valet, hi non dubitabunt cum illo, principales leges, ſolas leges nominare, alteras vero e legum ordine mouere. Hic enim legem deſcribens, paſſim hanc ſummam rationem, et ipſam mentem rationemque prudentis eſſe dicit; eamque, cum de Intentione et immutabili conſilio Dei ſummaque naturae regula loquitur, ſeculis omnibus ante natam eſſe, quam ſcripta *lex* alia ulla, aut quam omnino ciuitas conſtituta. Et alio quodam loco legem non vult dici eam, quae ſcripto ſancit quod vult, aut quae humana a ratione proficiſcitur.

§. XIV.

Sed quoniam populariter, quam ex praeſcripto moroſi cuiusdam magiſtri loqui maluimus, reti-

retinendam eſſe illam legis ſignificationem putavimus, quam vulgus probat, illas vero primarias leges, quas Cicero et alii ad rationem inſtituti ſermonis parum ſapienter, ſolas leges vocare maluerunt, Intentiones et ſummam potius legem appellamus.

§. XV.

Si vero ea verbi notatio quae Cicerone placet retinenda fuiſſet, omnes quotquot ſunt, leges ac conſtitutiones humanas, quid? quod ipſas divinas, Forenſes ſcilicet et Caeremoniales, leges nominare nefas eſſet. Neque ullum legislatorem haberemus niſi Deum.

§. XVI.

Quod quidem, ſi cum illo de verbis primum conueniſſemus, veriſſimum foret. Nam illae leges, quae ſunt in republica ab imperantibus latae, non ſunt omnino ſummae. Neque ſuapte natura, tantam vim habent, vt iis ciues neceſſario pareant. Eſt enim lex ſuperior Summi illius Dei, cui ſoli paret natura omnis, et maria obediunt terraeque, cuius Magiſtratus miniſtri tantum atque vicarii nominantur. Non igitur propter eas, ſed propter hanc ſupremam potius legem ſecundariis nos et ſcriptis legibus ſubiicimus. Neque Petrus aliter de iis ſentit,

quando in epiſtola ad Tit. III. ſcribit: Subiecti eſtote legibus, propter Dominum. Quapropter omnes conſtitutae leges v. c. furtum ne committatur, depoſitum reddatur etc. ſummae illius legis rationem non habent; ſed accommodatius εὑρήματα, quaſi Media inuenta a Deo appellantur a Demoſthene, cuius verba nobis in *l.* 7. *Dig. de LL.* ſeruata ſunt.

§. XVII.

Nunc quoniam hanc primariam ac ſummam legem Deus principium et cauſſam reliquarum omnium eſſe voluit, perſpicuum ſit illud quoque (ne omnia differantur) ad hanc tanquam ad normam reliquas omnes exigi. Iam ſi quaedam leges ſunt, quae iſti principali inimicae aduerſariaeque videantur, has vt leges nominentur, ne dignas quidem eſſe edicimus. Haec adeoque omnis iuris, qua ab iniuſtis legibus et ſimulacris legum dignoſcuntur verae leges, propria atque praecipua nota eſt. Quamobrem, quotiescunque lex quaedam humana aliquid huic normae contrarium iubet cum ipſa ſcriptura merito pronuntiamus: Deo magis obediendum eſſe quam hominibus.

§. XVIII.

Verum inter vtrasque leges hoc porro diſſimilitudinis intercedit, vt ab intentionibus diuinis nunquam, ab illis ex ſecundariis legibus,

quae

Digitized by Google

quae ſolae ſunt, (§. II.) rarius diſpenſari, contra autem ab illis, quae non ſunt ſolae, facile omnino liberari, ſi principi ita videatur, poſſimus. Omne enim quod eſt immutabile eſt etiam indiſpenſabile. Itaque Deus ipſe nec volet nec poteſt ſuis ab infinita inde aeternitate ſtabilitis legibus quenquam eximere, quamuis forenſibus et Caeremonialibus nos qui nouum foedus iniuimus, liberarit, quas tamen vim et naturam ſecundariarum legum poſterioris generis habere in ſuperioribus dictum (§. II.) eſt.

§. XIX.

Habemus autem immutatae etiam cuiusdam, ex priori genere ſecundariae legis exemplum, in illo retento auro argentoque quod Iſraelitae, ab Aegyptiis nec ſine fraude quadam mutuati ſunt. Neque hoc tamen ad imitationem trahi oportet, *§. 6. I. de I. N. et G.* Quamuis Principibus idem quandoque licet, ut exceptionem ab huiuscemodi legibus dare poſſint, quemadmodum, in indulto moratorio conceſſo fieri ſolet.

§. XX.

Quae igitur et quotuplices illae leges ſint quibus nos obedire debemus, huc vsque ſatis videri poteſt exploratum, nunc illas pariter quibus

ipſo-

Digitized by Google

ipſorum imperantium et magiſtratuum libidines coercentur, videamus.

§. XXI.

Et omnino quaeri poteſt, vtrum nullis, an quibusdam, an omnibus pareant? Qua quidem in re neminem arbitror tantum aſſentatorem eſſe principum, et tam paratum ad falſa laudatorem quin immutabili ac ſummae legi eos neceſſario obedire, largiatur (§. XVIII.) Neque vero reluctabitur quisquam vt opinor, ſi hoc dicam, non minus decere principes dicto legis ſecundariae, quam prioris generis non nunquam appellaui, obedientes eſſe. Hoc enim facile colligitur ex iis quae *in* §*pho XVIII.* conſtituimus.

§. XXII.

Sed quid? eademne principem exſequi oportet, quae ipſe definiuit? Eſtne illud verum quod communiter dicitur,

Pareto legi quisquis legem ſanxeris?

Ac multum profecto non abeſt, quin mihi ita eſſe videatur, idcirco quod Imperatores in legibus ſuis, et ipſi ſubinde hoc fatentur, et rationes quam plurimae ſuadent.

§. XXIII.

Decet enim illorum maieſtatem, eas ſeruare leges, quibus ipſam, Paulus ait, *non ſolutam* eſſe, videri

videri *l. 23. D. de Legat. 3.* Et quanquam huic officere *l. 31. Dig. de LL.* videtur, quae principem legibus ſolulutum eſſe, clamat, hoc Cuiacius tamen 15. Obſ. 30. non de legibus, ſed de violatarum legum effectis, de poenis ſcilicet interpretatur. Occurrunt autem multae adhuc aliae ſententiae, et plurima loca, in quibus Imperatores, non aperte quidem, ſed tamen ita, vt quid ſenſiſſe videantur appareat, loquuntur: ſe quoque legibus teneri. Habent vero propria ſua verba, quando de ſe in legibus, ſuisque vitiis loquuntur. Non enim hoc dicunt: Non *oportet* principem, ſed non *decet* principem facere; neque *iniuſte* aliquid ab iis fieri, ſed potius *inuerecundum* aliquid eſſe, dicere conſueuerunt. *l. 23. D. de Legat. 3.*

§. XXIIII.

Cum nihilominus tamen nonnullae cauſſae eſſent quae ſuaderent, nullis principes legibus ſeruire, et e contrario eosdem legibus ſubiectos eſſe, aliis rationibus conſtaret, in mentem mihi iſta conſideranti venit principes quaſi duabus indutos eſſe perſonis. Nam quemadmodum caput praeſidet toti corpori, et regit illud, eſt tamen idem pars corporis humani, quae ad conſeruationem totius aeque ſuam atque viliſſimum membrum, ſymbolam confert; ſic in republica,

Digitized by Google

imperant quidem principes, iisque omnia parent, ſed tamen iidem principes ſunt etiam partes et membra ciuitatis. Quapropter quatenus in magnam illam hominum ſocietatem innexi ſunt et implicati et membra ciuitatis, eatenus profecto parent. Quoad vero reipublicae tanquam caput Corpori praeſident, eatenus extra omnem legum ſeueritatem poſiti ſunt, cum ipſi ii ſint a quibus omnis legum auctoritas pendet.

XXV.

Niſi enim in quibusdam rebus easdem pariter quam reliqui ciues partes in ſua perſona ſuſtinerent, quomodo principes aut emere aut locare, aut vendere aliquid poſſent? Qua de re ſunt illi quotiescunque eos tanquam legislatores intuemur, legibus iure meritoque exemti; Viuunt tamen vltro legibus, cum aliquid tanquam membra ciuitatis peragunt. *L. 4. C. d. LL.*

§. XXVI.

Nam et in Teſtamentis condendis et matrimoniis ineundis etc. iure eo vtuntur, quod eſſe in ſua ciuitate voluerunt. Neque volunt vt ipſis tunc temporis, plus liceat quam nobis. Baldus adeoque iucundus eſt, quando omnes Contractus, qui alioquin ſua natura ſtricti iuris eſſent, in b. f. mutari docet, ſi ſint cum principe initae.

§. XXVII.

Digitized by Google

§. XXVII.

Sed quoniam nihil adhuc de vſu legum diximus, nullam ob aliam cauſſam in ciuitatibus leges eſſe, quam ne ſingulorum arbitrio periculoſe iudicanti cauſarum litiumque deciſiones relinquantur, tenendum eſt. Omnes autem omnino leges verbis diſertis promulgatae ſunt, vna Ratione exempta, quae ſatis aperte quidem loquitur, ſed verbis non indiget, ſi homini praeſcribit: Quid ſit rectum? quid turpe? quid vtile, quid non?

§. XXVIII.

Quae ratio quidem humana, niſi ex prima inde parentum noſtrorum contracta culpa vitiata fuiſſet, ſufficiens ita eſſe poterat, vt nullis ſcriptis legibus indigeremus. Iam, quoniam deprauatio conſuetudinum, ac opinionum miranda varietas imbecillitatem animorum mirifice torquet, vt haec ratio tota cupiditatibus ſeruiat, opus eſt perſpicuioribus validioribusque legibus. Nam ſapientes, nec ſapientes tantum, ſed tales omnino quales ſtoici eſſe volebant σόφον ſuum, ſumma intelligentia, ſumma virtute exornati, et tantum non Dii eſſe debebamus, ſi nulla alia lex niſi ratio, opus fuiſſet.

§. XXVIIII.

Itaque nullam ciuitatem ſine promulgatis et ſcriptis legibus conſtare poſſe ille puriſſimae religionis

ſtator, videri poteſt intellexiſſe, qui legibus in ciuitate ſis ſciebat opus eſſe, quae non conficłae ſint ad ciuium libidinem, ſed a ſapientioribus viris ad communem reipublicae ſalutem excogitatae. Cuius beatiſſimi viri ſententiae cum omnes aureae ac omnino ediſcendae videantur; non dubitaui ea inprimis verba, ad hunc locum diſputationis adferre, quae nuper, cum opera et libros eius forte fortuna euoluerem, prae caeteris mihi notabam. Nonne enim ſimiliter ſentit quando ſuo more T. VI. Op. Ien. ita conqueritur. Man hebt ietzt an zu rühmen das Natürliche Recht, als daraus kommen ſey alles geſchriebene Recht; und iſt ja wahr und wohl gerühmt; aber da iſt der Fehl, daß ein jeder will wahnen als ſtäcke das Natürliche Recht in ſeinem Kopff; ja wenn du Auguſtus, Hertzog Friedrich, oder Fabian von Feylitz, wäreſt, ſo wollte ichs glauben.

§. XXX.

Quodſi tamen nulla alia lex quam ſua cuique ratio modum praeſcriberet, melius profecto ſtaret de republica. Ita enim in vnaquaque re quid ſequendum fugiendumue ſit, ratione hac praeeunte conſtaret. At nunc leges feruntur, quae quoniam ad omnes generatim pertinent, latiſſime longiſſimeque patent,

aut

aut eiusmodi, quae niſi latiores, arctiores tamen quandoque ſunt, quod magis adhuc vitioſum. Quapropter Iureconſulti modo extenſiua modo reſtrictiua interpretatione vtuntur.

§. XXXI.

Quo loco de aequitate diceremus, niſi quae de ea adferenda eſſent, nimium multa eſſent. Nam quoniam leges non ſunt cauſſis omnibus aptae, non ſemper verba, ſed legis rationes introſpiciendae ſunt, multisque in rebus permiſſum eſt Praetori, a verbis Legum recedere. *Leges enim atque Senatus conſulta ita ſcribi non poſſunt, vt omnes caſus, qui quandoque inciderint, comprehendantur. l. 10. de LL.* Quod quando ratione fit, laudandum eſt merito, debet enim iudex aequitati ſtudere.

§. XXXII.

Quae aequitas adhibita a diſpenſatione tamen quam plurimum differt. Qui enim aequitatem in legibus interpretandis applicandisque in conſilium vocat, is eximit caſum, qui quidem, ſi verba ſpectaueris in lege et eius verbis, non autem in intentione principis, comprehendebatur. Qui autem diſpenſat, is eximit caſum in verbis et in ratione legis pariter fundatum.

§. XXXIII.

Nos itaque in iure interpretando et applicando, leniores eſſe, quam acerbiores ſeuerioreſque debere, etſi ſatis conſtare arbitror ex iis, quae in ſuperioribus dicta ſunt, tamen idem et Leges Romanorum principum confirmant. *Interpretatione enim legum molliendae ſunt potius poenae quam aſperandae.* Vel enim ſic ſatius eſt, vtut Diuus Traianus aſſiduo ſeuero reſcripſit, *inpunitum facinus nocentis relinquere, quam innocentem damnare.* Atqui hoc facere apud eum populum, qui caeremoniis, legibus ac formulis omnium tenaciſſimus erat, ipſi Praetori licuit; quamuis in ipſarum Romanorum legum praecipua laude, hoc ipſum arbitrer ponendum eſſe, vt iam per ſe aequiſſimae vix ea iudicis aequitate opus habere videantur. Gloriari enim licet, nulli gentium mitiores placuiſſe leges, vt Livius praedicat.

Haec ſunt, quae mihi de legum natura cogitanti ſubuenerunt, a quibus ipſe ego optime ſcio, quam nullam laudem ablaturus ſim. Si quid eſt optandum, hoc eſt profecto, (quod neſcio an etiam ſperandum) nempe vt aliquando mihi liceat maiori cura et adhibito ſtudio litteris aliquid eiusmodi demandare, quod fidem quodammodo faciat, me ea non niſi in ſumma feſtinatione ſcribere potuiſſe.

* * *

VA1 15.19730

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google